

United States Holocaust Memorial Museum
Oral History Interview
Former Yugoslavia Witnesses
Documentation Project
Macedonia

ИНТЕРВЈУ СО ЃОРЃИ ДИМОВСКИ

Интервјуист: Добар ден.

Сведок: Добар ден.

Интервјуист: Ви благодарам...

Сведок: Шалом.

Интервјуист: Ви благодарам што се согласивте да се сретнете денес со нас и да ги споделите Вашите сеќавања за периодот пред и за време на Втората светска војна за животот на Евреите во Битола. Ве молам, кое е Вашето име и презиме?

Сведок: Ѓорѓи Димовски.

Интервјуист: Кога и каде сте роден?

Сведок: Па сега роден сум во село Горно Србци, меѓутоа со раното починување на мајката посвоен сум во Битола. Така што сум од доенче во Битола. Цело време во Битола.

Интервјуист: Кога сте роден?

Сведок: 25 март 1929 година.

Интервјуист: Ако се сеќавате моитеколеги беа присутни во Вашиот дом пред три месеци и направија едно подготвително интервју, денес сме тука со професионална видео опрема да ги архивираме, да ги снимиме Вашите сеќавања за потребите на Музејот на Холокаустот од Вашингтон.

Сведок: Добро.

Интервјуист: Кажете ми, каков беше животот во Битола пред Втората светска војна?

Сведок: Пред Втората светска војна, тоа е значи за време на Кралството Југославија, тогаш Македонците немаја национална слобода, ние како дечиња почнавме да одиме во училиште задолжително од прво до четврто одделение на српски јазик. Инаку дома, во дворот, си зборувавме наш, вака, македонски. Меѓутоа на училиште српски. Бевме третирани со презиме како Срби, на иќ презимето. А инаку животот, можам да кажам за моето семејство, горе-доле беше повеќе бедно, повеќе сиромашно. Татко ми беше зарзаватчија, продаваше зарзават, имаше дуќан, него му носеше стока вујко ми, така на процент работеше, мајка ми одеше аргатка, по нивите, по бавчите, имава и баба, таа ме гледаше мене, старичка беше и со неа растев. Е сега реков повеќе беден, повеќе сиромашен. Немавме куќа, живеевме под кирија. Јас пак ви кажам за моето семејство, имаше семејства со свои куќи, семејства што беа позафатени што викавме ние, поимотни. А цело време како дете го поминав повеќе

чаршија, кај татко ми, отколку дома. Или пак ко бевме предучилишна возраст во маалата. Нашата маала овде се викаше Две греди, овде врвеше една рекичка Курзере, сега направена е на местото колектор, нема река, а тука над реката бидејќи немаше мост имаше две греди од турско уште и врвеле. Па сега направија мост, остана маалата да се вика, маалото официјално литературно, Две греди. Тука се движевме, тука игравме разни игри, како сите деца. Животот, ах...

Интервјуист: Кои групи на луѓе, националности живееја во Битола?

Сведок: Националности, во Битола имаше конгломерат што би рекле, најголема група беа Евреите. Имаше Турци што останаја, имаше Власи исто голема група, имаше по некое семејство, колку што имам слушано, не ги знам јас тие семејства, Ерменци, Албанци исто така повеќе, не беа многу, а имавме Арнаут маале, тие така се. Тоа е местото, маалото каде што живееја, влашко маало, еврејско маало и така натаму, значи повеќе национални групации. А мнозинството беа Македонците, имаше и Срби дојденци, во српско. Кога беа иселени за време на бугарска окупација, па дојдоа Бугари. Сфаќате? Инаку месното население тоа беше. Можам да речам дека ние на училиште се среќававме и со Турчиња, и со Албанчиња, најмногу со Турчиња, барем јас. Се среќавав и со Еврејчиња. И Влашиња.

Временски код: 5:16

Интервјуист: Какви беа односите помеѓу разните национални групи во Битола?

Сведок: Кај нас децата, кај нас децата немаше, барем мојата средина, немаше судрување. Се сеќавам многу убаво кога, па и по, хм, кога станавме ние беќари да речам, ние имавме во друштвото Турчиња. Еден Ајредин, едниот Мука, сегапочина кутриот. И не ни пречеше апсолутно нивното присуство. Кога ќе беше она нивното Бајрам одевме на баклава, на татлија, тие идеја кај нас на роденден, не на роденден, на именден пардон, роденден не славевме. Именден. Кога ќе е Ѓурѓовден тој што се вика Ѓорѓи тој не кани, сите што му се пријатели знат дека визита, односно идеја на визита. Со Еврејчињата до четириес трета година, после тие беа...

Интервјуист: Какви игри игравте како деца?

Сведок: Игри, имавме ние прекрасни игри. За игрите баш сега скоро на една домашна телевизија зборав. Имавме летни и зимски. Зимските то беа повеќе со празниците. Коледе, де пали оган. Пред Коледе се оди по куќите да се собери дрва. Дрва баба за Коледе. Чукаш со дрвцето и бараш од бабата да ти дај дрвце за Коледе. Понатаму, овие летните. Тајане, тоа

е за Иванден. Иване, овај Бојане - Тајане. Потоа, тоа е со религијата поврзани. А оние другите игри Челик-чомак. Знајте Челик-чомак шо е? Тоа е долг стап и малечко едно, зашилено од двете страни, па ако го удираш на то, то скока. Ти удираш по него, ако два пати го удриш дуplo се рачуна, ха ха, и така натаму. Па ако победиш те носи тој учка на грбот и добро тоа. А најважни други Ашици. Ашици, знајте тоа од јагнињата, од коленото. Е сите ашици не беа за играње, ако е варенка не важи. Само да биди земјанка и живарка. Џорта-форта, тоа е различни начини на играње. Понатаму Да бие, да бие, Ку ку, Ку ку, криеница, пингото. Е сега не можам сите да ги редам. Има многу, најважно, дозволете да ви кажам, најважно во игрите сега за мене е, како возрасен, шо ние низ игрите стекнувавме морални особини. Во играта имаш ненапишани норми. Мораш ти да играш по тие правила, ако не играш, не те викат. Те викат еленција. Дури има и песна за тоа: Еленција Мара, тренти пазара, колико кошти, јади вошки. Те игнорират, а ти си дете, сакаш да играш треба да се понашаш. И во државата тоа е. Ако сакаш ти како што треба да оди ќе ги почитуваш законите.

Интервјуист: Освен овие религиозниве игри, овие другите коишто немаат теолошки карактер, кои ги играа?

Сведок: Како кој, сите деца.

Интервјуист: Да речеме и припадници на други националности?

Сведок: Како не. Ама немавме, немавме ние делба тогаш апсолутно, само по име се делевме. Само по име. А тој едниот, тој Ајредин, Ајре го викавме ние, Ајредин, ам тоа нормална работа беше. Немавме ние. Дури тој имаше девојка шо се вика од наша религија. И викаше тој: Јас би ја зел, ама домашите не, не, не.

Интервјуист: Имаше и Еврејчиња коишто играа?

Сведок: Еврејчиња не. Во маалата ние немавме овај дел, а на училиште малку се делевме. Со Еврејчињата малку се делевме. Нас не воспитуваа од малечки дека Евреите се виновни зашо ни го распнаа Исус Христос, плус то не плашеја. Јас конкретно се плашев, имаше еден Евреин со торба, со брада идеше тука, шеташе, бараше фетви работи, тие, тие од се нешто работеа. Мажи, жени работеа, не чекаа некој да му дај. По улици одеја, викаја: Кој има фетфи, стари работи. И обично ти имаш нешто. Тука има една интересна поговорка. Не поговорка, така како шо велат и ден денес Евреите. Уште во Битола се употребува тој збор. Ова сакаш да го продадеш. Ова чие е? Твое или од татко ти? Е ако е од татко типрам

пазар,оти ќе го дајш пошто, зашто. Ако е твое не го даваш така. То сакам да кажам, да ви кажам, овај, шо беше прашањето?

Временски код: 10:36

Интервјуист: Евреите...

Сведок: Се делевме малку на училиште. Сметајќи малку дека тие се еден вид, друго и се плашевме ние уште помали пред да одиме на училиште, како Евреите за нивниот Велигден пред Велигден гледаат да најдат некое рисјанче дете, да го пикнат во некое бури и со, исчикано со бруќа, па го тркалат, па крв, па умира детето, па таа крв ја... Значи една страшна, морбидна слика се добиваше барем за мене, а претпоставувам сите деца како деца.

Интервјуист: Кој Ви го кажа ова?

Сведок: Кој го кажваше? Тоа се пренесваше од, од овие, од жените. Ам жени, мажи, за да те прибери дома порано, ај сега иде Велигден, да не дојдат да те фатат Евреите. И ти се плашиш нормално и то си, то си останува. Меѓутоа кога ќе одиш со возраста то се губи, автоматски се губи. Ојдовме на училиште и гледаме дека и тие се како нас, сиромашни дабетер од нас, боси, на училиште боси, и од нашите одеја летно време.

Интервјуист: Се случи да исчезне некое дете христијанче?

Сведок: Не, не, не. Јас сега да не испадни да зборам за минатото, од книгата, јас најдов еден таков случај, двајста или двајс прва година во Битола, меѓутоа се констатира дека нема такво дете изгубено. Ама то историски јас ви кажвам. Јас лично, во наше време, воопшто, воопшто немаше таква работа. После ние разговараме со нив: Абе ајде, вели, тоа измислено. Добро, тоа го лансираа оние на кои му требаше тоа.

Интервјуист: Каде живееја Евреите во Битола?

Сведок: Па живееја првобитно во она гето нивно, првобитно. Тие идат тука петнајсти век нели, илјада четерсто девеес втора, знајте тоа историски. Тие дошле мала група и пополека ако виделе тука згодно место за живеење пополека се проширувале. Ама сепак во тоа гетото. Кога видоа дека нема погроми некои како шо имаа во другите држави како во Русија, Полска, не знам каде, тие почнаа да излегуваат од гетото.

Интервјуист: А каде се наоѓаше еврејското гето?

Сведок: Денешен Здравствен дом, шо викаме ние Уредо. Е, тоа, отприлика тие улици таму. Ама тоа не е мало место, неколку улици има. Знаем една Цане Василев, Свети Наум, Козара. Неколку улици таму.

Интервјуист: Вие поминувавте, одевте во еврејското маало?

Сведок: Не, јас чаршија одев. Таму ми беше страв да одам, ама и немаше потреба. Малечок бев, четириесет и прва година имав одинајсет години. Тука дванајсет отприлика, и немаше потреба таму да одиме, во еврејското маало. Меѓутоа, во ова, во чаршијата, оти имаше и посебна еврејска чаршија. Татко ми како зарзаватчија добиваше од вујко ми овие, ах, артикли, домати, пиперки. Ако донесеше повеќе идеја, и Евреи имаше зазраватчи, и купуваа и тие на ситно го продаваа после, го крчмеа шо викаме после. И обично, хм, им даваше на вересија, не беше то нор, норматива некоја, али се случуваше. Ајде сега, петок ќе се разбериме, и имаше еден тефтер и си пишеше на Јусе толку, на Аврам онолку. Или на наши, не мораше, сега збориме за Евреите конкретно. И кога ќе дојдеше петок, петок оти тие во сабота воопшто не работеа, ама не, никако, Евреин не отвораше дуќан, се затворено. Тие си ја славеа сабота. И ќе ми дадеше тефтерот и одев јас, плаќаа тие.

Интервјуист: А каде ги земавте парите? Во нивните дуќани?

Сведок: Не, не. Ќе одев на дуќан. Не дома, на дуќан. Ги знаев јас тие, тие што идеја да пазаруват, па дури се сеќавам еднаш така се случи, татко ми го зедоја вежба за ова, за Кралство Југославија, се разболе, се врати болен. И дуќанот јас го држев со баба ми. Колку и како го држев, не знам. Дојде стока од кај вујко ми, сега шо да прајме. Домати се сеќавам, пет-шест кошиња, тие се доматарски кошиња, имавме две врсти кошиња, сламарски и доматарски. Течат тие доматите, ха ха, од каршија ставени, дојде еден Евреин: Кај е Кочо? Болен е Кочо. Кој ги има овие домати? И продавате? И продаваме. Рус така, здепаст, дебел малку, понизок. Се сеќавам јас му ги продадов сите, пресреќен, затоа може го памтам оти инаку треба да и фрлиш. А ако ги фрлиш во Драгоро ќе те казнат. И чекаш сега да дојди Драгорот, ако дојдеше Драгорот силен носеше се. И тогаш. Инаку ако ги фрлиш се гледа, немаше многу вода. Ќе дојди џандарот, она градска полиција, имаше тогаш две врсти полиција. Џандармерија, тие политички повеќе и овие за чистота повеќе, и така.

Временски код: 16:06

Интервјуист: Како изгледаа Евреите?

Сведок: Е вака да ви кажам. Повеќе руси беа, пегави. Имаа некаков карактеристичен нос, по некој. Имаа клемпави уши, по некој. За карикатура, ама по некој. Имаше убави Еврејки, имаше и убави мажи. Ама во говорот се разликуваја. Во говорот го нагласуваја овој

шпанскиот, со акцент. Тој не ти вели добар ден, добар дееен, како си? Шо си правиш? Значи македонски ама сепак нешто и одма го лоциравме ние, ха, дека е Евреин.

Интервјуист: А како беа облечени?

Сведок: Исто ко нас, само овие дечиња што беа на училиште од време на време носеја една, овдека, изгледа му ја даваја, како подарок или како сиромашни. Исти, облеката им беше на мнозина исти. Знаеш овие можеш да ги познаеш по облеката, ги знаевне ние, во класот имавме по две-три Еврејчиња отприлика. Во моето одделение, не класот, во одделение до четврто одделение имавме три Еврејчиња, ако се не, ако не се лажам, само едно Еврејче девојче.

Интервјуист: Се сеќавате на нивните имиња?

Сведок: Еврејч, Еврејката Стева се викаше, а Еврејчето Јусе. Јас имам сега да ви кажам напишано книга за битолските Евреи, нив им ја посветив.

Интервјуист: А Јусе...

Сведок: Јусе, Јусе. Јусе и Стева, Стева девојчето.

Интервјуист: Бевте блиски со нив?

Сведок: Молим?

Интервјуист: Дали бевте близок со нив?

Сведок: Абе Стева беше девојче, таа изгледа од многу богато семејство беше, беше дотерана, исклучително црна коса и бел тен. Како сега да е. И некои карактеристични заби имаше. Надвор, не нормално, не се сеќавам за, не, со неа ништо, таа си беше, слаба ученичка беше, а овој Јусе со него цело време бев. Зашто? Зато што дојде кај татко ми за да работи една година како помошник. Летниот период. Летниот период беше и цело време бевме со него, со него убаво, многу убаво се знаевме, со Јусе. Јусе изгледаше, тој не учеше, беше туп, нејќеа, нејќеа да учат. И Јусе сиромашен, висок, повторуваше во неколку класови, така беше повозрасен, а јак физички и кога го зема татко ми да работи кај мене се јави малку љубомора: Шо го вика сега тој, јас сум тука. Арно ама тако ми вика: Абе тој јак е, тој ќе ни носи вода. Оти имавме тогај ние зарзаватчиите во секој дуќан една каца, и зајрето што го носат од бавча ти го миеш, го чистиш таму. Како ќе ти го донесат сосе кал, таму го подредуваш било боранија, било пипер, што било, домати. И тој носеше, а и јас носев вода. Дојде тој, ме замени и мене ми дојде добро. Полека. Тој грд беше вака, на силата, на ликот, ама многу добар. И баш многупати кога ќе имавме вака некои разговори ако ја клаиш на

едниот тас неговата грдотија и добрината, добрината ќе победи. Многу добро дете беше Јусе, Бог да го прости што му се случи.

Интервјуист: Се дружевте со Јусе?

Сведок: Абе како не, цело време на дуќан со него бевме, цело време. Ако дојдеше ред да останат краставици било, марулки било, непродадени, во таблата, ајде со Јусе в чаршија, домати, ах, ајде краставици, викаше, јас викав, тој викаше, и сега поефтино, имаше луѓе што купуваја. И цело време со него бевме. И, овај, в чаршија таму кога ќе седевме, ко ќе немаше работа, ме подучуваше, ха ха ха, еврејски малку со оној нивниот ладино, не, шпанско-португалски јазик, ќе те учам, вели, на еврејски јазик. Ајде да ме учиш, е како ќе ме учиш. И ми кажваше тие неколку збора. Првин ме научи да псијам, ха ха ха.

Временски код: 20:57

Интервјуист: Што Ве научи?

Сведок: Молам?

Интервјуист: Што Ве научи? Се сеќавате?

Сведок: Пцовки? Па една ми остана во сеќавање, другите не, немаше потреба послем нали.

Интервјуист: Кажете ја.

Сведок: Шо?

Интервјуист: Пцовката.

Сведок: Абе не е згодно, ха ха ха.

Интервјуист: Слободно кажете ја.

Сведок: Истото така беше порано со овој, ха ха ха.

Интервјуист: Кажете слободно.

Сведок: Евезборот фижику тоа е дете. Ах, лола гулабиба ли беше нешто, така нешто беше. Бианка беше бело, ах, хм, шо имаше други некои. Броеви уно, дуе, тре, до десет. Па она псовката...

Интервјуист: Кажете ја, кажете.

Сведок: Ха, ха, ха. Треба да те опсујам тебе сега, така испаѓа. Ту мачу ту мадре, ха, ха, ха. Тоа е псуење на мајката, не, ха, ха, ха. И нагласакот фижикууу, и ова мачу ту мадрее, акцентот беше некако типичен еврејски. Е кај нив имаше доста шеге, шегобијци беа страшно. Јас кога собирав материјал за Евреите, внесов едно десетина-петнајсет приказни и за Евреите. И во нив имам автентични. Еден касап, Пецо Дрнков, Бог да го прости, вели:

Ние касапи, исто до нас касапи Евреи. И кога го убија крал Александар триес четврта во Марсеј, дадоа наредба, барем во Битола, вероватно и во цела Југославија, да се клат црни знамиња, секој дуќан да си има црно знаме. Ама Евреинот нејќе да дава пари, да троши пари, и вика не клава знаме. Ама полицијата, оваа градска полиција, шета, гледа сите знамиња клале, овај не. И едно време го гледа дека иди полицаецот, зема метлата и мети. Да не се дочека работата. Јели бре, му вели овај полицаецот, што ниси метнуо црну заставу, му вели на Евреинот. А овој му вели: Али господине зашто да клавам црно знаме, не е на арно. Па није на арно, му вели. Па што е, што има? Убили су нам краља. Аман бе, му вели, ами кралицата? Одма ја врти другата, е кралица е добро. Ај фала Богу, фала Богу, и виде овој дека е неупатен божем, па му вели: Гледај ти да метнеш. Ќе метам, како не ќе метам, и му намига на Пецо Дрнков за метлата, како не ќе метам, ха, ха, ха. Игра на зборови, нели? Имаше вакви, доста вакви шеги со, со Евреите. Ах, добро, сега тие приказни се.

Интервјуист: Дали одевте кај Јусе дома некогаш?

Сведок: Не, не, не. Во еврејска куќа не сум стапнал воопшто.

Интервјуист: А со што се занимаваа Евреите?

Сведок: Јас колку што знам со се и сешто. Од трговци, лекари, ах, тие се на ниво. По нивните куќи не се разликуваа по имот, по уредност од нашите други. Ах, доста имаше зарзаватчи, касапи имаше доста, имаше торбари, имаше ах, хм, овие старинари, многу старинари имаше. Ќе преправаа, ќе чинеа од старо и сиромашките, и ние бевме, купуваа. Ќе речеа: Од кај Евреите да одиме да купиме нешто поефтино, не. Во безистено имаја трговци, ддобри дуќани, уредни дуќани. Не те пушта, не те пушта ако ојш прв да му напрајш сефте, не те пушта. Поефтино ќе ти го дај. Е сега пак една анегдота, така да ја речиме. Ама ова е анегдота, не е автентично. Ајде да ја прескочиме, да не биди со анегдоти.

Временски код: 25:07

Интервјуист: Не, не, кажете ја.

Сведок: Оди Евреино, односно друга личност, можеи Евреин, не е важно кој е, кај Евреино зарзаватчија. И му вели: Колку пари зелките? Му вели: Две банки кило. О, скапо е. Чекај бе, сефте да, не те пушта, ќе му оди зијан на денот. Чекај де, ќе се погодиме. Абе шо да се погодиме. Абе добро, колку сакаш? Не, да се погодиме. Колку сакаш толку дај. Колку сакаш? Кило. Е, на ти кило. Друго? Е ова. Абе и тоа скапо. Не, не го пушта. Е сега колку ти борчам. Колку сакаш дај, само да, да му онаква и тој ќе му дај помалку, овај гледа не му е

убо и за да го навреди, да не се осети дека го навредува, со здравје да си ги јадиш, му вели ха, ха, ха. Алудира на нешто сосем друго. Ха, ха, ха. Обично се вели со здравје да се јади. А не да си ги јадиш, му вели, ха, ха, ха. Имаше такви доста, во Битола има многу вакви нешта.

Интервјуист: Кажете ми, какви беа како трговци Евреите?

Сведок: Способен, еве јас знам кај нас. Ќе се ценка, ќе се чини, ќе се чини. Ако можеш поефтино, ако може да те смета, се тоа. Меѓутоа кога ќе дојдеш да се плаќа, немаше, пазарено и готово. А во тоа ќе се ценка, не те пушта едноставно. Абе сега не ме пушта, сакам да речам дека многу упорни беа. Работливи, не ги мрзеше. Кај нас, кај овие еве толку материјал има во архивот, само најдов. Ама и се помагаја, општината ги помагаше ако беја сиромашни. Не питаја. Еден сретнав питач, јас не верувам дека питал. Имаше и кај нив ретадрирани, имаше една Џамиле ја викаја кутрата, како сега да ја гледам во едни каљачиња. Каљачи, сега немаме такви, како се викаја на обувките и клавијата во период на дождови да не му се, Бата ги произведуваше, гумени едни навлаки. Каљачи ги викаа Србите, таа боса во тие каљачите, ќе дојдеш кај татко ми, ќе си одбереш крастајца, домати, што било. Ретардирана, ама тоа што се вика од Бога, од природа. Инаку беа трудољубиви, работливи, многу работливи едноставно. Аа, многу беа бучни. Јас се сеќавам во таа, кога ќе одев да ги приберам парите, леле или од каршија. Татко ми имаше дуќан покрај Драгорот, сите дуќани ги памтам кој, кој, од едниот кош до другиот, кои беа, од зарзаватчиите до касапите, сите, сите. И од каршија Драгорот има, месноста уште ја викаат Кантарот, таму имаше една вага, имаше трговци на ангро, и одеја купуваа овие што беа зарзаватчији, спрема артиклите не, и таа вагата, тоа е толкава голема вага и клавијата тие за тешко да се мери кошеви, и тоа го викаја Кантарот. Имаше, е тука имаме една синагога оти тие кога дојдоа Евреите беа првин дојдени шпанските, а после португалските Евреи. Шпанските си направиле посебна синагога Арагон, а овие португалските Португезис. Во прво време и се карале тие, јас историски малку што знам да ви кажам, меѓутоа после се спојуваат, ама јазикот е многу смешен, многу интересен му беше јазикот за овие лингвистите. Е сега тие, што ќе велеш, Кантарот, кај Кантарот, е тука многу се собираа. Оти купуваја стока, не. И по улици викај, кога ќе почне еден татко, како се викаше во црвена блуза стално беше татко му, крупен еден, висок, бабачко, и син му беше добар ама кога ќе почнеја да се караат тука. Татко му од карши вика: Дали думан. Што му значеше то не знам. Во секој случај. Па добро, Евреите,

освен Јусе уште еден така познавам, ама не го знам јас лично, а тоа беше за време на бугарската окупација, ќе ви кажам и за него кога ќе дојдиме за ова. Сега за, за Јусе уште нешто. Многу памтам дека, кога триес осма година со него другарував тогаш кралството издаде нови монети и динар, пола динар и не ги знам другите, ама беа жолти, светнати цели, изрезбана монетата. Тој имаше динар земено, вели: Овој ќе го чувам како долар. Оти жолт така. Јусе. Друго не знам што да ви речам.

Временски код: 30:18

Интервјуист: Вашиот татко имаше пријатели Евреи?

Сведок: Пријатели, не би рекол пријатели. Имаше еден така, не пријател, така, не знам како да ви кажам, татко ми пушеше, а беше boleжлив. И овој Евреинот му носеше една трева, ја викаше бишка. Шо трева јас не знам, замена за тутунот, божем да го замени тутунот. Па идеше често на дуќан, му носеше дали со пари, дали без пари, не знам, али се сеќавам, тој Евреин како сега да го гледам го памтам. Носеше капа, имаше брада и стално беше поднасмеан. Така му беше ликот некако поднасмеан. Е со него за време на бугарската окупација една немила слика. Овој Евреин, насмеаниот шо би го рекол, не знам ни како се вика, идеше в чаршија тука некаде, и одозгора се зададе еден офицер Италијанец. Немаше во Битола италијанска војска, ама како тој дојде, зошто, како, не знам. Се разликуваја италијанските од германските нормално, по облека и по се. И сега тој италијанскиот, Италијанецот, офицер го интересираше чаршијата како нешто, праша нешто кој знаи да му кажи, обично се собира народ околу него да чуе, и овој Евреинот почна да збора со него. Ама си зборуваат течно. И едно време италијанскиот офицер му вели: А шо си ти, му вели, по народност? Овој му вели: Џидион. Овој не знае шо е Џидион. Еден му вели: Јуда, Јуда. И овај насмејаниот, кутриот, одма му снема, а тогај беше окупацијата, му снема онај насмев шо го имаше природен, ама италијанскиот офицер не му даде на значење некое. Така, то ми остана во сеќавање. Е со него уште една случка. Еден настан малечок. Татко ми станваше рано, обично сите тие станваа рано. Да смети дуќанот, да испрска тука, да наполниме вода, да се суреди зајрето, симкијата и станвајќи рано најде, Евреите носеја жолта звезда. Жолта, од ошто беше не знам, така обликот. Не тркалезна, обликот како шо е давидова, и секој Евреин ја носеше. овие непаре ја носеја, овие чаршиските, понекогаш ја носеја, понекогаш не. Не му праеја, можи му праеја нешто, ама кој и гледаше. Најдва една таква, на улица, На некој му паднала или ја загинал, ја зеде. И сега кога го виде од мовчетооди нагоре овој

Евреинот со капата шо се смее да го наречеме, татко ми ја зема и ја клава овде, на она и му вели: Еве гледај. Кај ја најде, му вели. Како ја најде? Му вели: Да ти платам? Не е задоволен. И овај му вели: Да ти платам. Дали беа скапи тие, јас не знам. Му вели оуу, му ја даде нормално. Е да знаев дека сега ќе има вакво нешто ќе му речев на татка ми: Остави ја, ќе се најде. Нивните, кога ги, ах добро, не сме стигнеле до тоа, за депортацијата.

Интервјуист: Ќе стигнеме до депортацијата. Освен татко ви, имаше други зарзаватчи, пиљари во чаршијата?

Сведок: Во чаршијата имаше, подолу од нас еден Евреин, Нисин се викаше, Нисин. А презимето не му го знам. Рус, рус, изразито. Со сини очи, клепките руси, како сега се сеќавам многу убаво. Е тој имаше едно мало дуќанче, така на крајот што се вика, од мовчето. Имавме едно мовче, преку Драгорот и сега го викат дрвено мовче. Тогашво викавме мовчето кај Мушон или на Мушон. Мушон беше еден исто Евреин и тој имаше добар дуќан. Оти беше тука дуќанот и мовчето кај Мушон. Е тука иамаше Евреинот прилепено штици, така едно мало, не беше дуќан, мислам, со тврд материјал. Е сега кога ги, кога ги онакваја, кога ги депортираа Евртеите, татко ми го зеде тоа дуќанче. Оти беше на ќошот, до, до она мостот, имаше појке промет, а можи беше и поефтино. Го зеде со еден друг ортаци, како ортаци. Е тој Мушон го памтам, и тој беше како она, како се вика, ко другите. Абе обични луѓе, немаше нешто. Само викам се знаеше по нагласокот, готово.

Временски код: 35:48

Интервјуист: А кажете ми, се сеќавате ли на моментот кога Гермаците и Бугарите дојдоа во Битола?

Сведок: Да, да. За Германците појке се сеќавам оти тогаш ние бевме избегани, цело наше семејство, ние во градот живеевме, ојдовме кај моја тетка. Таа беше сама со едно малечко дете, мажот и беше во вежба земен, во војската српска, и да се собериме во едно место, а тие живееја кај пругата, таму долу, Гинимаале. И кога идеја Германците еден куршум залувам му удри во портата, кој, како, шо, немаше некој проблем. И нормално ние сите скриени чекаме шо ќе биди, деца, возрасни, после ни рекоја: Готово, влегоја Германците. Излеговме надвор, гледаме друга војска, дотерани малку по онака, ама ете не, тоа беше Гинимаале. Е сега Бугарите покасно дојдоа, не знам колку време. Кога дојдоа Бугарите друга униформа војската, ние почнавме да одиме на училиште. Не прибраја оти бевме распиштолени така, војната дојде, деца, како деца научени на играње, ама ние обавезно шо имавме родители на

дуќан, уште од мали. Ојдовме на училиште, е тогаш имаја гимназија Бугарите до седмо одделение. Во нашето одделение мислам немаше Еврејчиња, имеше во соседното одделение Еврејчиња. Еврејче едно, и кога ги депортираја Евреите имаше една, нас ни предаваја, овај, професори, наставници, учители шо беа, Бугари, на бугарски јазик. Можи имаше и некои наши, ама мене, не, имавме еден телесно воспитање шо ни предаваше, мештанин. И музика, инаку другите повеќето Бугари. Имаше една Андреева, се викаше презимето, името не и го памтам, така беше малку како строга. Таја како машкапетра шо викаме ние, кога се слушна тоа меѓу нас, кога запишвала во ова, во дневникот, кога прашала кој е отсутен нормално и кога му рекле дека ова детево го нема таа знаеше шо е работата, се расплакала. Таа Андреева. Таа, пф...

Интервјуист: Како, дали се смени начинот на живот кога дојдоа Бугарите во Битола?

Сведок: Начинот на живот во поглед на исхраната беше тешко, немаше доволно леб, ни купон, ни систем, ти даваа ограничено да купиш леб, со купони, толку ти следва и тоа е, нема друго. Имаше еден во Битола, го викаја Наполеоно. Тој имаше мустаци како Наполеон III. Хе, хе, и можи затоа го викаа Неполеон. А тој продаваше порано во Кралство Југославија ние ги викавме мезиња. Кукурец, бубрези, изнутрици, шкембари, затоа нас шкембари не викаат, шкембиња, па кога дојдоа Бугарите немаше стока да прај, па се снаоѓаше тој, како најдваше пченкарно брашно во едни тави големи со ах, овај, печеше пченкарница, пченкарници, ги сечеше и продаваше, и тие парчиња ги викаше баба Наца. И остана кај нас баба Наца, во Битола барем, за другите не знам. Ова пченкарното. Е оваа ралзика, потоа немаше облека, за облека немаше. Обично ако купеше некој штоф, ќе речеа: дрвесина. Неквалитетен, нали. Имаше наеднаш, се напрај една разлика инаку.

Временски код: 40:16

Интервјуист: Имаше, постоеја ли некакви рестрикции за излегување?

Сведок: Кај Евреита имаше, само во чаршијата не ги сајдисваа многу, многу. Јас како сега се сеќавам во, на корзо идеја Еврејчињата продаваја терпи, карамели, семки, ова она, тие беа вични за тоа. Викам од малечок се, ќе продава, ќе работи нешто трговија, семки, за семките исто една анегдота. Шири џепот да ти дам. Купи и ти шириш џепот, тој гоамити ќе загребе ќе земе малку, а во џепот да не гледаш колку ти става, ха, ха, ха.

Интервјуист: А за возрасните Евреи какви рестрикции, какви забрани имаше?

Сведок: Епа тоа е, да не смеат да одат да речиме на Широк сокак, да речиме во, а сите нормални нешта што еден обичен човек ги има. Во хотел, на улици, во парко, не знам шо. Да се движат во ограничено, после ги ограничуваја во нешто тамо, ама то појќе од литература го знам отколку. Инаку јас не осетив нешто разлика, ние пак си бевме тука. Еврејчињата малечки не носеја ѕвезди, тие не, најверојатно само возрасните.

Интервјуист: Луѓето кога шетаа низ чаршија, Евреите, ми кажавте дека овие коишто беа од чаршијата не носеле често, а другите кога шетаа?

Сведок: Абе кај иди, ние деца не шетаваме тогаш. Јас само видов еден пар, двајца беа маж и жена, млади вака, тие носеја. Ама тие не ќе да беја битолчани. Јас не, не знам, може беа битолчани.

Интервјуист: Ги видовте пред или по депортацијата на Евреите?

Сведок: Пред, пред она беше. Пред или после депортацијата беше, не се сеќавам, не ми текнува како беше, главно двајца видов со ѕвезди, маж и жена достоинствено си одеја, али се гледаше дека се како интелектуалци делуваја.

Интервјуист: Постоеше ли некаков страв кај Евреите кога се случи бугарската окупација?

Сведок: Евреите наши се израдваја кога дојдоа Бугарите. Тие се плашеа да не дојдат, да не останат Германците оти за Германците слушаја дека имаа, овие, логори. Самите тие велеја: Ќе не прат сапун. Малку на шега, тие многу шегации беа. Со себе шега дури. Меѓутоа кога дојдоа Бугарите тие осетија дека сепак не, не се Германците директно со овие, со логори, така што, еми сега тие имаја многу забрани. Тие ги почувствуваа тие работи. По чаршијата јас не можам да ви кажам како, шо можам како дете како се чувствуваа.

Интервјуист: Дали Вие слушнавте како зборуваат дека ќе ги прават сапун?

Сведок: Самите тие велеја.

Интервјуист: Дали Вие слушнавте?

Сведок: А, дали јас сам слушнав? Не можам да ви кажам, ама ние знајме меѓу себе. Меѓу себе вака: Морее, ќе ги прават сапун. Сфаќате, тоа. А и тие: Овие ќе не прат сапун. Ама не верваа дека ќе ги уништат. Тие имаја една мисла дека ќе ги однесат во логор додека траи војната како непожелен елемент, несигурен, па пак ќе ги вратат. Така му кажваја тие. И можеби и затоа немаше кај да бегат. Кај ќе бегаја? Тогаш имавме ние малку криза во движењето, имавме партизански одреди, ама тој еден одред што беше одвај преживеја. Немаше, тука се спасија неколку Еврејки. И Жамила Колономос, уште е жива ако не се

лажам во Скопје. И таа беше во таа група, четири пет души. Јас зборав со тој што ги спаси Евреите, тој беше инвалид. Тој доби и сертификат од како се викаа оние, благодарница од Јад Вашем, како се викаше? Добро сега, го заборајв. Тој кажваше како му носел храна на нив, како изметот, да простите, го фрлал, оти тој имаше барака, продаваше тутун, инвалид беше. Одеше со, едната нога му беше сечена, со овие, патерици и вели. Ама организиран тој си беше. Не дојдоа кај него случајно. И вели тие во визбата, а од каршија участок, бугарска станица полициска, да не си... И тој на ризик голем беше, го фатија него, го осудија, го затворија и така натаму. Шо ни беше зборот сега?

Временски код: 45:17

Интервјуист: Еден друг сведок ни кажа дека можеби постоел таков човек и дека можеби се викал Богоја.

Сведок: Богоја, тој, тој, тој. Силјановски. Богоја Силјановски, тој е, ама не ми текнуваше името, ха. Богоја Силјановски, кај него кога ќе идев, оти јас за книгата нормално барав материјал, тој ми кажваше. Вели: Тие, вели, едната живчано попушти, почнала да се смее, да се чини таму, затворени таму. Немаше врска, тешко можеа да најдат врска за да излезат. И кога најдоја врска едната девојка ја фатија. Оваа, на Бено Русо жената му. Хм, Камхи, Роза Камхи. Роза Камхи ја фатија полицијата и види сега. Тие наспроти хол..., овај депортацијата единајсти март беше. Тие се спасија, кај овај седат сега. После единајсти март. По единајсти март една недела иди врска, излегуват од таа визба кајшто биле, кај Богоја, и оваа Роза ја фаќат. Ја судат и ја осудуваат не знам колку години затвор, таа не оди, не е уништена и таа мислам оти уште е жива ако не се лажам. На Бено Русо генералот жена. Интервјуист: Дента кога ги депортираа, каде бевте Вие?

Сведок: Дома, ние бевме дома. Сакавме да одиме, татко ми на работа, јас на училиште. Нема надвор, маршираат полицијајци и војници и агенти.

Интервјуист: Дали Вие излеговте на улицата?

Сведок: Не бе, не те пуштат. Таман ќе ги, ќе отвореше, ама то не беше прв пат. Таа е блокада, цел град е блокиран. Тоа не беше прв пат, имаше и други блокади. Ние знаевме шо е блокада, веќе штом е блокада ќе си седиш дома додека не пушти блокадата. И дента таму, кој знаеше, никој не знаеше барем од нашите, излегуваја надвор, нема, назад. Назад, ќе седиш дома и толку.

Интервјуист: Дали Вие видовте кој беше на улицата?

Сведок: А не, не, не, не. Моите, добро тие вој..., тие беа од војската од овие тајни агенти шо, односно така цивили шо беа. Дали таа блокада или друга видов јас еден ученик Бугарче, имаше техничко училиште, тие имаше тамо кај тоа техничко училиште легионери, таја е ултра фашистичка организација. Браник беше легална фашистичка, а овие легионерите ултра фашисти, е тие, таен агент ли беше, или од легионерите тој беше осми клас можеби, големо момче, така. Го видов оти тие имаја униформа, па ги познававме оти техничко училиште учеа. Имаше пиштол на, на она. Кога пушти блокадата, дали ова блокада, јас реков појќе имаше, е него го видов така, ама откако пушти блокадата. Дали беше во наштата улица распределен или си идеше од друго место, кој му знај, ама не беше од нашите, мислам од домашните.

Интервјуист: А кога излеговте од дома? Тој ден.

Сведок: Вечерта. Не, не, не излеговме вечерта. Вечерта останавме, другио ден. Одевме на училиште другио ден и тоа. Тоа беше за мене една жална слика, јас ви реков ги знам сите тие Утманот, касап, тапанџија, овај зарзаватчија, унка, Ташку, бакали, Кочо, брашна, татко ми, чукалка, тоа, ова, и идиме до Стево Полежина. Стево Полежина исто зарзаватчија, имаше и тој Еврејче калфа. Калфа ги викавме, а тоа е помошник. И тој има, секогаш тоа Еврејчето идеше со едно кученце. Како сега да го гледам. И другио ден многу жална слика, кученцето дојде, него го нема.

Интервјуист: Кога ги депортираа? Значи само кучето. Како се почувствувавте Вие?

Сведок: Шо знам, сега појќе. Не знам како да ви кажам, не е некоја, сега појќе чувствувам таа болка, како да речам, не е болка. Хм, нехуманоста. Тогаш како дете не знам, не можам да, не би рекол, ја снема во Битола онаа бучност. Навикнато, знајш кога ќе навикниш на нешто. И сега една дигресија. Бев војска во Загреб, од кај касарната тропаше трамвајот, шкрипеше, не можев да спијам. Се навикнав и кога дојдов дома ми пречеше тишината. Организмот изгледа човечки има некои навикни. Овде во чаршијата беше бучно, весело, караници, ова, она, немаше тепаници. Можи ќе се степаше некој ама вообичаено секој ден бучава. Сега една штама, едно мртвило некако, то го почувствував, а за ова нивното шо ги снема, не, не осетив нешто посебно, вака да ви кажам искрено.

Временски код: 51:02

Интервјуист: Што се случи со дуќаните на Евреите во чаршијата?

Сведок: Тие беа заклучени. Со дуќаните не знам шо стана, тие беа заклучени, затворени.

Интервјуист: Дали видовте кој ги заклучи?

Сведок: Не. Не, тие веројатно кога си одвеа ги заклучваа, не знам. А инаку знам дека стварите нивни ги продаваја. Имало комисија некоја, не знам за тоа. Имаше едно момче, сега татко му изгледа беше во таа комисија, сега не можам со сигурност да тврдам. Ама додека рековме дека немаше штофој, тоа, тој идеше така подотеран. И ќе му речеа некои: Абе ова од Евреите. Знаеш го сметавме како нешто неубо да го носиш, и така одбивно. Тоа дали е во воспитанието, не знам. И тој секогаш се бранеше: Не бе, не. Абе кај има сега вакво, вика, да купиш, не, не, ово е од Евреите. Е сега се сеќавам на момчето ни криво ни должно шо му го купиле.

Интервјуист: Се сеќавате како се викаше?

Сведок: Кој? Момчето?

Интервјуист: Да.

Сведок: Не, не знам. Овој не, не незгодно, жив је. Не е згодно, не е згодно, татко му што сега бил во таа комисија.

Интервјуист: Дали Вие ја видовте таа комисија?

Сведок: Не, не, не, не. Не ојдов, а кажват дека ги продавале. Кажват дека ќе оделе таму тие кој шо сака да купи, кој шо сака да купи и купфале некои.

Интервјуист: Кој Ви кажуваше дека продавале?

Сведок: Абе кој, децата ние меѓу себе веќе бевме возрасни. Возрасни, дватринајсет, четиринајсет години, колку имавме. Знаевме. Штом велевме: Ова е од кај Евреите. А за комисијата можи и од литературата имам читано, главно се продаваја знаеш.

Интервјуист: Каде се продаваа?

Сведок: Е не знам за тоа. Не знам. То не знам. Воопшто.

Интервјуист: А што се случи со еврејските куќи? Во еврејското гето?

Сведок: Епа сега во еврејските куќи после јас знам дека некои куќи, некои куќи беа дадени на наши да седат. Тој во ваква куќа седеше, тој Силјановски. Кога одев да го испрашувам за она шо зборавме порано и рече: Ова е еврејска куќа кај што седам. Наум Охридски седеше, не знам само бројот, улицата. Еден мој пријател шо се јави сега на телефон, еврејска куќа купија, ја срушија и си напраја нова куќа. И мнозина така, тие беа старудии, куќите стари беа, сега во поново време знајте како, тие страчари појќе беа. Од оние фотографии шо можевме да видиме, сиромаштија.

Интервјуист: Кога се случи, кога дојдоа Бугарите во Битола, дали имаше преместување на некои, на Евреите да речеме? Од едно место на друго,

Сведок: Не, не, не. Не знам јас тоа, како, од кај да ги преместат?

Интервјуист: Да речеме од една локација да ги преместат да мораат да одат да живеат во еврејското гето.

Сведок: Не, не, не, не, не. Тие си живеаа кај што си живеаа. Така си останаја јас како што знам. Инаку ќе се слушнеше то.

Интервјуист: А кажете ми, знаете ли за некои Евреи кои преживеаја, коишто ја преживеаја Втората светска војна, тука во Битола?

Сведок: Па еве оваја Жамила што ја спонавме, таа беше во оваа група. После ојдоа тие партизани, имаа борби, едно, друго, и така натаму. Тие преживеаја, мнозина шо... Лично јас не знам. А инаку се слушна, знам за еден ошол во Албанија, пребегнал во Албанија, Албанија беше под италијанска окупација и не ги гонеја тие, таму многу шо пребегнаја се спасијаа. За Роза Камхи знам кога ја фатија, истото го кажавме преѓе. Некои други шо преживеаја луѓе коишо беа организирани во отпорот и коишто беа осудени во бугарските затвори. Бугарија не ги даде Евреите, тие си останаја во затворите и ко, кога се ослободивме тие си дојдеа, најдоа тука пустош.

Временски код: 55:35

Интервјуист: Се сеќавате на името и презимето на овој човек којшто избегал во Албанија и се вратил по војната?

Сведок: Како не. Сега дали беше во Албанија тој или Грција, не знам. Тој Арон Ароести, тој човек, хм, отиде во Израел, се разболи таму, не му примаше климата, нешто се врати тука и работеше во историски архив. Тој остави доста материјал подреден, врз база на тие белешки сега нешто јас, ви реков, работам. Имаше и други Евреи шо така избегаја. Јас консултирав лично едно Еврејче, беше дојдено кога работев гимназија, случајно дојде служителот во недела, тогаш јас немав кај да работам, кај да пишувам, си одев гимназија во недела, тамо немаше никој и работев. Дојде служителот, ми вели: Ѓорѓи има едно Еврејче сака да види, да, да, да ја гледа гимназијата. Дојди и ти, шо го знам кој е. Добро сега, тој служител, така му е наредено. Му велам кој си: Виктор, Виктор Пардо. Виктор, ми се чини, Пардо. Ми вели: Јас учев прва година и така нешто, имам дојдено тука. Шо е работава, му велам, тебе не те зедоја? Не, рече, ме зедоја. Ами како остана жив? Па побегнав, вели, од

логорот. Јас тоа го имам објавено како еден напис во Битолски весник. Тој лично ми кажуваше како побегнал. Тој бил малку мангуп, и кога биле во скопскиот логор, во монополот, некој му: Абе Виктор, ти тука, хе, абе бегај, му вели, ќе те однесат. Ти триста глупости праеше кога бевме во мирно, сега тука ќе седиш. И, вели, решив да бегам. И кажва првиот случај не му успеал, вториот случај како успеа и послам кога успеал да побегни се скрил кај некое девојче по налони што одело ова, она. Му велам: И сега го виде? Еј, како не, му однесов и подароци. Младо момче беше.

Интервјуист: Каде се криел за време на војната?

Сведок: Тој побегнал Албанија послам. Пребегнал.

Интервјуист: Во Албанија.

Сведок: Па нема што, тука немаше живот тука. Тука тој што остана или фатен или затвор или од тие шо ги однесоја од Битола, никој не се врати. Никој не се врати од Треблинка.

Интервјуист: Знаевте тогаш каде ги носат?

Сведок: Тие?

Интервјуист: Кога ги однесоа Евреите? Вие дали знаевте? Македонците.

Сведок: Не, не, не. Ние, она шо се кажваше веројатно меѓу нас децата, деца сеуште бевме, се збораше во некој логор. Едни викаа, еден случај сега интересен може е. Битола имаше еден градоначални, починат е, сега, ај да му се невиди заборавам се, хе. Градоначалник ни беше за време на социјализмот и се знаевме вака. И вика: Абе шо не ми кажа ти дека за Евреите пишуваш, ќе ти кажев еден случај, вели. Шо? Негов сега, дали стрико или вујко, роднина, од селата донесен, Мито Пејовски, овој градоначалникот, сега ми дојде. Вели тој стико шо му бил, горштак, дојсен од селата, овием хм, наши, тука фурнија, убав човек, ама сиромаштоја, скапан, му најдоа некоја која било побогата да живеат и му роди деца, се. Арно ама вели на фурни, овој убав, идеше некоја Еврејка, се јави љубов кај нив, вели. И вели ако останеја ќе ги остаеше и децата и жена и се, кога разбра за ова, тој му вели: Слушај, ќе ве креват, имам слушнато, јас не знам. Се слушнало. Да, му вика, да те спрастрам, ќе те однесам кај моите, тие под албанско, не знам, Црско, не знам каде биле. Не, оваа вели, кај родителите. Абе ќе те спасам. И ги кренаја. Разбрал дека се во Скопје. И ошол во Скопје. Како успеал да ја извадиод тој, како што кажва овој покојниот Мито, во хотел или во куќа, абе да ја моли да се. Не, јас не се делам од моите. И се врати разочаран, вели, после разбра дека ги однесле на Видин. Ојде до Видин. Ама, вели, таму не ја најде. Му велам: Во Видин

не ги носеја овие нашите Евреи, преку Загреб ги однесоа во Треблинка. Па сакам да кажам дека и такви случаи има, романтични. Овој Томислав Османли има нешто слично пишано, многу убаво пишано е. А ова жива вистина. И му велам: Добро Мито. Го чепкавме, ама тој откажваше, ништо не сакаше да признае.

Временски код: 1:01:03

Интервјуист: После војната, кога заврши, имаше судење на овие коишто соработуваа со Бугарите?

Сведок: Имаше, имаше, имаше. Имаше судење, ама повеќе се држеше на она линија партизани, угнетување, претепување, такви работи. За Евреите немаше некоја посебна, немаа тие, како да ви речам, тие едноставно цел, цела популација беше крената и тоа е.

Интервјуист: Дали вие присуствувавте на некои од овие судења на овие луѓе?

Сведок: Имам јас одено на едно - две судења кога ги судеја, овој Митрев му беше, Димитар Митрев му беше како адвокат, како се вели како бранител на... Имаше еден агент бугарски, Бугарин инаку, како се викаше тој, опасен беше тој. Кога го фатија него, тие агентите бугарски побегнаја Грција, овај за Лерин, добро Грција, Лерин. Побегнаја и како што кажваја нашите му велат, Асен, Асен Николов. Му велел: Абе деца вие сега ќе прајте држава, дај јас да ви кажам како се прај полиција, едно - друго. Арно ама овие нашите го стрелаја. Тој кажваше детали, како памтеше не знам. Е за него се сеќавам на судењето.

Интервјуист: Каде беше судењето?

Сведок: Во Соколаната.

Интервјуист: Каде беше судењето?

Сведок: Во Соколаната.

Интервјуист: Дали Евреите знаеја што се случува во Европа?

Сведок: Како не, како не. Отворено тие зборуваја. Нашите, велат, во Германија, сега децата...

Интервјуист: Дали Вие лично го слушнавте тоа?

Сведок: Не, не можам да се сетам сега, да не лажиме вака, меѓутоа знаеја, се знаеше то. Тие знаеја, а овие кога дојдоа, е добро сега Бугарите оти не сметаја и нас Бугари, добро тука живеевме заедно и ќе продолжиме, така во, таква една атмосфера постоеше. Кај сите и поготово, поготово во чаршијата. Едно-друго, тие не сметаја дека, ова чудо беше, невидено што викат, цела една, како се вика, погроми Битола немаше во кралството, историски

немаше уназад, немаше погроми во Битола, сега ова беше погром еден, не. И зато тие можеби навикнаја. За то сега ако логички размислиме тие живееле во едно гето, кога виделе питомо население и почна да се шири, ојдоа и други мали отворија, не беше само гето. Си остана јадрото таму, меѓутоа излегоа надвор од тоа, од тоа јадро. Формираа нови држави, хех држави, маали нови, значи се проширија, и сега тие живееја, кај ќе живееш, тие сами не беа тука. Комуницираја после со овие интелектуалци шо беја, особено со овие децава повозрасни тие си одеја заедно на игранки, ваму-таму, ко ние шо бевме со овие, како се вика, Турчињата, така тие со повозрасните оти тие одеа на школо. Ние шо бевме немавме можност да и бевме сеуште на една дистанца со нив, не така силна како во основно, но меѓутоа како расневме така се запознававме.

Интервјуист: Го употребувате зборот еврејско гето. Зборот гето. Кога почнавте да го викаете гето?

Сведок: Тоа е појке од литература би рекол, не, ние еврејска маала ја викавме. Еврејска маала ја викавме. Маало, поправо. Како шо имавме арнаут маале, еврејска маала, влашка маала, шо имавме други, другите, другите беа чисти фурни, овие други имиња.

Интервјуист: Го викавте тој дел гето некогаш?

Сведок: Не бе, не, ние меѓу нас немаше таков, тоа е повеќе израз од литературата, ми се чини, и кога ќе читаш литература сакајќи да кажеш дека во то место беше таа населба. Инаку кај чаршијата еврејска чаршија имавме, кај касапите, кај мунциите, кај фортомарите, кај овој, кај оној, еврејска чаршија. Со други зборој грото на Евреи таму, во таа чаршија, немавме делба ние. Гето не, не е тоа. А го употребуваме сега најчесто. Не најчесто, како јадро, како да речам.

Интервјуист: Во училиштето, на школо, освен овие, кои фашистички организации постоеја?

Сведок: А во бугарско? Во српски немаше, во српско не знам шо, во гимназијата јас ојдов први клас, ама си почна војната. А имаше во гимназијата овие школски организации, инаку во градот имаше спортски клубој, имаше фудбалски клуб, имаше... Евреите одеа многу во тие скаути, тоа е како извидници една организација нивна. Се сеќавам дека носеа едни кошулчиња зеленикави, така нешто, интересни беа, ама не, не, не, како се вика, немав јас контакти со нив. А се гледав, ги гледаја, е овие имаат едни шарпи зелени, скаути, така ги викаја. А ме праша што?

Интервјуист: Во училиште. Какви организации имаше?

Сведок: А во бугарско. За време на бугарската окупација се вовеле, се вовеле, како се вика она, во гимназијата кај возрасните, Браник организација. Имаа униформа, имаја ноже тука, во униформата, со капи, со Б буквата, буквата Б, на штит така направено, амблем, имаа и значка, Браници. Тие беа фашистичка официјална организација, не се криеја, напротив тие имаршираја, чинеа, повеќе од Бугарија беа шо беа. Имаше и и од нашите некои, велеја заради униформата. Знаете немаше штоф и заради униформата. Добро, тоа беа определени можеби лица. Ах, шо, а и девојки имаше, не знам нивната како се викаше организација, овие Браник. И девојките исто така имаа униформа, тоа од гимназијата. Како високо, овај, виши одделенија. Ние, јас бев во седмолетка, кај нас имаше во седмолетките организација Орле. Орле ја викаја, со акцент на е. Орле. И тие имаа униформа некоја, куси пантолони, и таа кошулата беше нешто слично на ова мојата, отприлика, или кафе беше, не знам како. Главно униформа имаја и кој сакаше се запишуваше, се зачленуваше. Вршеа, некој посебен притисок немаше. Немаше. Меѓутоа агитација имаше. Е сега, ах, од одма, барем мене не, ги прашав зошто бев така воспитан, се што ќе треба да прашам дали е убо, татко ми не ме оставаше. Ми вели: Не беќе одиш ти во организација. Никако. Црвен крст само, ха, ха, ха. Само Црвен крст тој вели, тоа е интернационално. Црвен крст немаше некоја организација, ко требаше да се собират пари она кога се редат оние, оние, како се викаат со игличка и со каси да се собират тие да, ама ова беше организација, немаше многу од овие домашните. Како да ви кажам, делуваја големите да не одат. Се делуваше на некој начин. Кај мене големи не делуваа, татко ми делуваше, родителот.

Временски код: 06:45

Интервјуист: Дали Ви беше тогаш жал дека не сте во организацијата?

Сведок: За? Не бе, не. Ич, напротив, напротив. Околу мене имав, имаше како шо бевме ние. Од класот да, имаше, абе појќето Бугарчињата се пишеја. Зошто, не знам. Тие шо беа, оти во класот имав. Тие донесоја свештеници, судии, администрација, џандари, полиција, војска. Е тие имаја деца. Нивните деца скоро сите беја или во Браник или во ова. Нашите не беја, имаше и од нашите не, ама немаше многу. Така на прсти да ги бројш шо викаме. Повеќето беа, повеќето не беа.

Интервјуист: Дали овие, децата, коишто беа членови на Орле или на Браник...

Сведок: Да.

Интервјуист: Дали видовте како закачаат некое Еврејче во школото или некој друг?

Сведок: Не, не, не, не, не, немаше такво нешто. Немаше ама четиријесет и трета година ги кренаја и толку беше, пред тоа... Ние бевме кое одделение? Седмо бевме значи, петто бугарски, една година шесто, така. Не, јас немам видено да ги закачаат, да ги чинат.

Интервјуист: Уште една работа само малку да ја разјасниме. Дента кога ги однесоа Евреите, кога ги депортираа.

Сведок: Да.

Интервјуист: Ми кажавте дека имало блокада во градот.

Сведок: Да, да.

Интервјуист: Кој ја направи блокадата? Кој го блокираше градот?

Сведок: Полиција, војска и тајјни агенти. Јас колку шо знам, видов, ах видов, од други блокади претпоставувам дека и тие беа. Јас ви, и пред малку ви кажав дека еден ученик во техничко училиште со капа, со сиве онакво, црна облека имаја тие, само беше, имаја тие опасач, шо инаку немаја опасачи, и пиштол. Ама тоа не беше од оваја блокада, од оваја блокада не излегов јас надвор, не се сеќавам. Веќе беше четири-пет сато поплоадне кога се растури блокадата. Во други блокади кога ќе се растурише блокадата тие се прибираа на пунктови или кај одеја шо му знам, јас лично го видов како стои. То лично што прашвате, за оваа блокада јас не излегов надвор, ама претпоставувам дека како и во другите учествува војска, полиција и овие агенти.

Интервјуист: Од која држава беа?

Сведок: Па бугарски, Бугарите. Бугарска војска, бугарска овај.

Интервјуист: Дали имаше германски војници или полицајци коишто учествуваа во блокадата?

Сведок: Не, не, не, не, не, не, не, јас воопшто немам видено нити слушнато, не само видено. Абе Германци немавме ние тука, бугарската окупаторска власт му овозможи да, да му помогни во депортацијата. Едноставно бугарската власт тамошна не и предаде таму Евреите. Чудна работа, не. Мене ми е малку нејасно то. Како тие успеаја, овие не успеаја. Тоа значи дека овие, дека ние бевме под германска окупација, ха, ха, ха. Така испаѓа некако.

Временски код: 10:03

Интервјуист: За крај, дали сакате нешто да кажете, некоја случка, контакт некаков Ваш со Евреите, пред или за време на војната што не успеав да Ве прашам?

Сведок: А не ми текнало, можи има нешто. Јас друго сакам да ви кажам од овие анегдоти. Ах, со оглед дека тие беа трговци повеќето, често пати ко ќе продаваја, знаеја да му скусат на муштеријата за да имат некој динар. И бидејќи другите шо купуваја знат дека кусат, ќе му речат: Јусе немој да кусиш! Не, не, вели, кој кусо дава, дома кусо да нема. Тоа е всушност се колни. Или: Кој те лажи, двете да ми истечат. Ама тука се држи, не за очите. Имаше такви штосови многу што и ден денес се употребуваат. Она реков: Татко ти го продава или ти го продаваш. Ако е од татко ти, прам пазар. Тој ден и денес во Битола како шо велат Евреите. Имам ево Битола неколку вака спомен обележја еврејски, еврејски гробишта на пример си оставаја таму у добро, ова мовчето, дрвено мовче вика ама тоа беше мовчето на Мушон. Шо имаше друго? Аврите, аврата една, аврата друга, еврејска мала, слези само пополека и се губи, исчезнува. Овие младите генерации не знаат. Вие ако мене ме прашате кај беше то, да речеме, мовчето на Мушон, како не ќе го знам кога то цело време таму бевме или, ах, добро нешто, сега не може човек се. Не можам да се сетам за, за ова се сеќавам, еве видиш тоа е добро. Уште буга, уште во Кралството Југославија во класот, први клас гимназија, во класот имавме пет-шест Еврејчиња. Се сеќавам едно беше дојдено од Белград. Баш ако не се лажам до мене седеше, глата малку ко диња му беше. Многу убо облечено, дотерано, се фино и српски збора. Мене ми е чудно абе како можи српски да збора, а Еврејче. Не. А тој растен во Белград, тие тука се префрлија кусо време, после не знам шо стана. Оти ние со двајседми март кога беше готово напуштивме училиште. Е имавме неколку Еврејчиња во класот, први клас. Едно беше многу силно, ама не му знам ни име ни презиме. Е то дали кај Мушон беше или кај татко ми беше, кај Мушон дали беше, можи беше некое нивно, мислам детенце. Тие многу беа така поврзани роднински. Е сега тој, во гимназијата, кога се запишавме дојдоа пет-шест, некои отстранија. А тоа беше во врска со законот, некој закон донесен ах, закон донесен од горе во Кралството Југославија, донесен да се напрај квота колку, на колку рисјани му следуваат колку Евреи ах, по квота да влезат, да се школуваат. И неколку Еврејчиња беа тогаш отстранети. Ама не ни направи некој впечаток, ние зошто, можи се отпишаја. Сакам да речам дека имаше таков еден само не напрајвме. Е тие некои учеа многу ти викам, едно многу силно беше, то му било к'сметот, среќата. Несреќа.

Интервјуист: На некои од имињата се сеќавате?

Сведок: Ахх, не. Абе тие, оваа Стила ми направи впечаток многу со тоа што беше така убавка како да речам, овој Јусе со тоа како што е, со него.

Интервјуист: Овие коишто учеа со Вас. Овие пет-шест коишто учеа.

Сведок: Не, многу рано си ојдовме. Многу. Мало, едно, то ниско, ниско беше, другите, тој до мене шо беше, шо беше од Србија, како се викаше? Тој српски кога ми збораше многу ме чидеше мене. Како можи овој да знае српски, хе, хе, хе, а Евреин. Оти тие нечисто зборуваја, нашински, а не српски.

Интервјуист: Господине Ѓорѓи, Ви благодарам многу.

Сведок: Е сега, ништо. Шалом, хе, хе, хе.